

УДК 80(=16):27-337(430)»14»Я. Гус
DOI: 10.30970/sls.2017.66.2068

ОБРАЗ ЯНА ГУСА У БОГОСЛОВСЬКОМУ ДИСКУРСІ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

Вікторія ЛЮБАЩЕНКО

*Український католицький університет
вул. Свенціцького, 17, Львів, 79011
Кафедра церковної історії
e-mail: doc_lub@ukr.net*

У статті аналізуються концептуальні відмінності у поглядах ранньої і сучасної славістики щодо ролі чеського гуманіста Яна Гуса в історії Реформації. Автор поділяє те наукове бачення, згідно з яким Ян Гус був насамперед натхненником реформи Західної Церкви, її повернення до еклезіології раннього, нерозділеного християнства. Автор наводить аргументи на підтримку такої візії, а також акцентує на нових дослідженнях спадщини Яна Гуса, запропонованих екуменічними студіями.

Ключові слова: Ян Гус, Реформація, реформа Церкви, славістичні та екуменічні студії.

Уже понад 500 років Ян Гус залишається чи не найбільш шанованою постаттю в історії Чехії. А отже – й об'єктом невтомної уваги у славістичних студіях. Насамперед, звісно, йдеться про чеську науку, а також учених інших східноєвропейських регіонів, цілі пласти історії і культури яких були і є переплетеними. Акцентування на постаті Гуса в контексті Реформації зумовило певну увагу до нього і з боку західноєвропейської науки в її пошуках генези і компаративного вивчення самого феномена Реформації. При цьому йдеться не лише про протестантських, а й про католицьких дослідників¹.

У цій без перебільшення величезній історіографії можна виокремити кілька періодів, а відтак, концептуальних пріоритетів. Ранній період датується початком ХІХ ст., власне, працями Йозефа Добровського – одного з будителів чеського національного відродження, Павела Йозефа Шафарика – активного діяча відродження, а також їхніх послідовників другої половини ХІХ–першої половини ХХ ст. – Вацлава Томека (Tomek, 1898, s.181–189), Вацлава Флайшганса (Flajšhans, 1900, 1916), Ярослава Бідло та Зденека Неєдлі (Bidlo, 1912; Nejedlý, 1946), Франтішка Палацького (Palacký, 1925, 1940), Карела Крофти (Krofta, 1946), Франтішка Бартоша (Bartoš, 1946, 1947, 1965–1966) та ін., праці яких лягли в основу європейської гуситології. У своїй увазі до Яна Гуса ці

¹ Об'єднаних, зокрема, у Лютерансько-Католицькій комісії з єдності, яка у 2013 р. оприлюднила документ "Від конфлікту до спільності". Останній заохотив нове осмислення феномену Реформації з боку протестантів і католиків, назвавши це перевіркою екуменічних відносин (From Conflict to Communion. Lutheran-Catholic Common Commemoration of the Reformation in 2017; Vom Konflikt zur Gemeinschaft. Gemeinsames lutherisch-katholisches Reformationsgedenken im Jahr 2017).

учені значною мірою опиралися на національний романтизм та особливу вагу кирило-мефодієвістики. Завдяки їхнім студіям були розкриті тісні зв'язки Яна Гуса з гуситським рухом (який охопив Чехію вже після його смерті), ба більше – він виявився ледь не головним його ідейним натхненником. І це надало постаті Гуса революційного значення. До того ж, його релігійна і педагогічна діяльність була включена у контекст панславистської візії історії, підтримуваної російськими слов'янофілами. За такого підходу творчість Гуса розглядалась як наслідування кирило-мефодіївської традиції в культурі західних і східних слов'ян і як символ їх єднання і духовного поступу. Гус поставав як своєрідний апостол слов'ян.

Значний внесок у цю національно-ідеалізовану і панславистську парадигму зробили російські історики XIX ст. Спиридон Палаузов (1845), Євген Новіков (1859), Олександр Гільфердинг (1868, 1, с.347–412), Василій Більбасов (1869), Олексій Вертеловський (1872, 3, с.74–110; 1873, 1, с.214–266; 2, с.114–239), Іван Пальмов (1889), Микола Ястребов (1916) та ін.² Об'єктом їх уваги стали ті складові реформаторства Яна Гуса, що стосувалися культурної і церковної спільності між гуситизмом і православ'ям: утвердження національної мови, заперечення інституту папства, Євхаристія чашею та вином. При цьому з їхнього поля зору іноді випадало те, що у Гуса йшлося про християнство перших Вселенських соборів, котре сформулоало вчення про Соборну Церкву, яке у Середньовіччя було трансформоване Західною Церквою в ідею папської супрематії, опертої на колегію кардиналів.

На думку І. Пальмова, якби поміркована партія гуситів (чашників, або утравістів) не підписала угоду з отцями католицького Базельського собору, а Східна Церква не втратила Константинополь, цілком імовірно було б об'єднання гуситів з православними. При цьому і чеські, і російські дослідники трактували гуситський рух як початок свого роду духовної революції слов'янства у XV ст., естафету якої у XIX ст. перейняли чеське, польське, хорватське, болгарське відродження. А ще слов'янофіли з особливою симпатією сприймали радикальну партію гуситів (таборитів, або пікардів, і чеських братів) як таку, що завдавала ударів по імперській владі та Католицькій Церкві. Представники цього пласту російської гуситології висували гіпотези щодо духовної близькості Яна Гуса та його симпатії до православ'я (Будилович, 1870, 4, с.684–708; Гільфердинг, 1871; Елагин, 1848, 7, с.1–44; Новіков, 1848, 9, с.1–96; Флоровський, 1935). Вони, зокрема, стверджували: "Гус, за суттю свого вчення, не був протестантом; він був православним..." (Гільфердинг, 1868, с.365).

Водночас у часи наукового романтизму і панславізму постать Яна Гуса не просто набувала історичної ідеалізації та національного символізму – вона безпосередньо пов'язувалась з тими подіями, які переживала на початку XV ст. Чехія. А погляд на богослов'я Гуса, насамперед на його позицію у питанні реформи Католицької Церкви (що, власне, і призвела його до трагічної загибелі) заступався революційно-ідеологічним наративом.

Особливо важливим у гуситології є питання про роль Яна Гуса у підготовці європейської Реформації. Тривалий час ця тематика також тяжіла до історичної ідеалізації. Насамперед через стереотипізацію самої Реформації, яку чимало дослідників вважало (і це спостерігаємо почасти дотепер) першою європейською, за висловом Ф. Енгельса, "буржуазною революцією" і водночас самореалізацією нової християнської релігії – протестантизму. Цією оцінкою закривалась сама сутність Реформації як прагнення до реформи Церкви, котру по-різному розуміли різні релігійні і політичні діячі новочасної

² Узагальнення слов'янофільської гуситології див.: Лаптева, 1978.

Європи. Причому така, умовно кажучи, методологія, в якій Гус мимоволі поставав уже передвісником протестантизму, була закладена передусім протестантами.

Протестантська історіографія акцентує на подібності окремих епізодів життя Гуса з біографією Мартіна Лютера, зокрема, відзначає, що Гус виступив проти продажу індульгенцій³ (для оголошеного Йоаном ХХІІІ, антипапою, хрестового походу проти неаполітанського короля) і папською буллою був відлучений від Церкви, після цього мусів залишити Прагу і переховуватися від арешту у маєтках однодумців. На Констанцькому соборі, відкидаючи звинувачення в ересі, реформатор доводив свою правоту Біблією. Та, на відміну від Лютера, Гусу не вдалося уникнути загибелі: у 1415 р. він був засуджений і спалений. Постаць реформатора символічно відтворена на фронтисписі Богемського Псалтиря 1572 р.: на гравюрі зображені Джон Вікліф, який видобуває іскру з кресала, Ян Гус, котрий роздмухує полум'я, та Лютер, що запалює від вогнища факел і передає його Філіпу Меланхтону. Сам Лютер у "Листі до Георга Спалатина" (лютий 1520) наголошував: "Я ще раніше, не усвідомлюючи, навчав того, що є у Гуса... Ми всі мимоволі гусити, навіть Павло і Августин" (Luther, 1930, 2, 55).

Сумнівність прив'язки Гуса до протестантизму сьогодні визнає чимало протестантських дослідників, а також світських науковців. У даному контексті не можна не визнати, що звернення до постаті Гуса ще не позбавлені поверхневості. Наприклад, у статті О. Цуп на сайті "500 років Реформації" читаємо: "... У всіх судженнях про Яна Гуса головну роль відіграє не його вчення (?), а життя і ще більше – героїчна смерть" (2017). Сентенція стає зрозумілою з огляду на відтворення автором загальновідомих і, радше, популярних переказів про погляди Гуса за відсутності богословського аналізу його творів. Подібна оцінка постаті чеського реформатора представлена в інтерв'ю Марини Фелтлової з євангелічним священиком Мілошем Рейхртом на сайті Радіо Праги (Фелтлова, 2006), який висловив таку думку: саме аутодафе поставило Гуса на верхній щабель церковних процесів у Чехії XV ст., хоча насправді Гус був "середньовічним схоластичним теологом", якого "неправильно відносити до реформаторів", оскільки у своїх текстах він переважно "порівнював, співставляв те, що придумали, сформулювали і написали інші". Тут ідеться, мабуть, про Джона Вікліфа (деякі твори якого Гус використовував у своїх текстах), а також інших чеських мислителів XV ст., які передували Гусу і вплинули на реформаторські погляди Гуса. І дійсно: чеський реформатор як натхненник реформи Церкви у багатьох своїх творах обмежився доволі поміркованими, головню етичними міркуваннями, не досягнувши церковно-викривального рівня і радикальних реформаторських моделей, запропонованих його попередниками Марсилієм Падуанським, Вільямом Оккамом, Джоном Вікліфом.

На тлі відзначення 500-ліття Реформації, все ще сповненого історичних стереотипів, стає очевидною необхідність поглибленого вивчення першоджерел і богословських текстів.

Аналіз богословської спадщини Яга Гуса дає підстави стверджувати: дійсно, багато у чому він продовжував погляди Джона Вікліфа, популяризував їх у своїх проповідях та університетських лекціях⁴. Англійський гуманіст надихнув чеського однодумця на

³ Гус не заперечував католицьке вчення про індульгенцію як тимчасове звільнення за визнані віруючим гріхи; його обурював відпуст гріхів за гроші. Адаже, зазначав він у своїх "Проти папських індульгенцій" (1412), ніхто не може купити прощення, яке дається лише у покаянні (див.: *Historia et monumenta Johannis Hus atque Hieronymi Pragensis*, 1715, 2, p.227). У проповідях Гус закликав священиків і мирян до каяття і моральної чистоти, покликаючись на етико-аскетичний ідеал Христа.

⁴ Твори англійського богослова були відомі в Чехії з кінця XIV ст., їх обговорювали в освітніх і церковних колах. Завдяки принцесі Анні Богемській, яка у 1382 р. стала дружиною англійського короля Ричарда ІІ, чеська молодь отримала протекцію на навчання в Оксфорді; деякі студенти, зокрема Ієронім Празький –

антиклерикалізм – хоч у цьому Гус наслідував і інших мислителів як на заході Європи, так і в Чехії⁵. Духовна спадкоємність двох реформаторів мала подібне суспільне підґрунтя: бажання політичних еліт Англії і Чехії обмежити всевладдя папства і провести церковні реформи у власних інтересах. Твори Гуса, тісно пов'язані з проблемами національно-культурного життя, мали суспільне і просвітницьке значення, що робило їх особливо актуальними в контексті чеської Реформації. З огляду на ці очевидні паралелі, чимало дослідників наголошує на істотних ідейних, навіть текстуальних запозиченнях празьким гуманістом творів Вікліфа, хоча насправді Гус не вийшов за межі середньовічної схоластики, перебуваючи на церковних позиціях у розумінні багатьох артикулів віри, визнаних англійським реформатором сумнівними. За висловом бельгійського дослідника Пауля де Воохта, своє серце Гус віддав Вікліфу, але за духом залишився католиком (Vooght, 1960; цит. за: Spinka, 1968, p.65).

Ян Гус повстав насамперед проти моральних вад Церкви. Це добре ілюструє його дидактичний твір “Про шість оман” (1412), ключові тези якого, на прохання автора, були написані на стіні Вифлеємської каплиці. У творі Гус викривав “духовні блуди”, поширені серед пастирів і мирян. Першою оманою, на його думку, треба вважати слова священника під час освячення ним хліба і вина, з яких нібито випливало, що втілення Святих Дарів є заслугою пастиря, а не Бога. Таке “творення Тіла Христового” Гус назвав хвастощами. Однак автор висловив сумнів лише у молитовній формулі, не заперечуючи самого перетворення⁶. Друга омана полягала у більшій довірі віруючих до Діви Марії або якогось святого, ніж до Христа, Який єдиний абсолютно досконалий. При цьому автор не заперечував церковного шанування Діви Марії та святих. Третя омана, стверджував Гус, полягала у хибному уявленні про те, що священники і папи прощають гріхи. А це прерогатива Господа, пастирі лише виголошують прощення від Його Імені (тут, фактично, не йшлося про радикальний відступ від католицького вчення). Четверта омана, на думку Гуса – це переконування християн у необхідності послуху своїм суспільним і церковним властям. Якщо ті діють не за Божим Законом, то автор наполягав на праві віруючих на моральний осуд негідної влади і навіть на спротив (у підтвердження своєї позиції Гус наводив цитати з Біблії і творів отців Церкви.) Безумовно, Гус озвучив тут реформаційні настрої, але знову не вийшов за доктринальні межі. П'ята омана, котра також віддзеркалювала реальні факти (як і долю самого

майбутній соратник Гуса, переписували і привозили звідти на континент трактати Вікліфа (це дало змогу зберегти частину творів англійця, нищених Церквою, а його “Триалог” Гус переклав чеською мовою). Вплив вікліфізму на чеських гуманістів і гуситський рух широко досліджено в історіографії, що спирається на чеські хроніки, “Богемську історію” Енеа Сільвіо Пікколоміні (римського папу Пія II) і церковні документи, зокрема свідчення про публічний захист Гусом і його однодумцями текстів Вікліфа перед празьким єпископатом і папою.

⁵ У Празі вже в другій половині XIV ст. відновлення “істинного християнства” проповідували чеський гуманіст Томаш Штітний; запрошений з Відня августинський канонік Конрад Вальдгаузер; богослов і дипломат імператора Карла IV Ян Міліч з Кромержижа; магістр Паризького університету, священник Матей з Янова, який виступав за радикальне обмеження церковної влади, відмову від монастирів, поклоніння святим та ін. На думку М. Спинки, саме Ян Міліч був “отцем чеської реформи”, який заклав її головну ідейну парадигму “повернення до вчення і практики Христа та Його апостолів як у первісній Церкві” (Spinka, 1968, pp.8–11, 19–20).

⁶ Позиція Гуса стосовно трансубстанції є дискусійною темою, але все більше утверджується думка про те, що реформатор так і не пристав до теорії реманенції Вікліфа. У своїх творах “Про Тіло Христове” (1406), “Постила”(1413), “Проти Станіслава із Знойма” (1413) Гус виклав уповні церковне вчення про Євхаристію (див.: Sedlák, 1915, s.300–306; Sousedík, 1998, s.37–60; Sousedík, 2015, 2, s.323–339). Не заперечував Гус також сакральності священницьких дій під час Меси і семи таїнств.

Гуса), стосувалась відлучення від Церкви: він заперечував засудження людини на пекло без ретельного доведення її гріховності (Hus, 1866, 3, s.212–240). Останньою, шостою, оманю реформатор назвав симонію (продаж церковних посад), яку заперечували і римські папи, і церковні собори – ще IV Латеранський собор прийняв низку рішень, що наказували усунути це та інші зловживання. (До речі, Гус мав доручення від празького архієпископа Збінека Газенбурзького наглядати за етичним життям місцевого кліру).

Загалом більшість творів чеського гуманіста стосувалась апологетики і християнської етики. Як істинний пастир, він розкривав читачам різні аспекти релігійного вчення і літургії, наставляв у християнських чеснотах і закликав дотримуватися Божого Закону, постійно звертаючись до біблійного тексту. Саме Біблія була фундаментом його проповідей і літературної творчості. Гус доводив, що всі істини християнства записані у Слові, і ніхто – ні священник, ні навіть папа – не може проповідувати те, що суперечить Святому Письму. Своє ж тлумачення Біблії, запевняв автор, він здійснює відповідно до отців Церкви та її вчення. Тексти Гуса, написані латинською, а ще більше чеською мовами, мали широку читацьку аудиторію. Особливо популярними були катехитичні твори (“Виклад віри, десяти заповідей і молитви Божої”), апологетичні (“Ядро християнського вчення”, “Про пізнання істинного християнського життя”), літургійні (“Пояснення на євангельські недільні читання, або Постила”, “Казання на день пам’яті Тіла Божого”), етико-дидактичні (“Про симонію”, “Про сім смертних гріхів”, “Моральні проповіді”, переклад з повчань св. Августина “Зерцало грішного чоловіка”), а також збірки духовних віршів і листи (знайдено та опубліковано понад 100 його листів)⁷.

Разом з тим, у багатьох текстах Гуса звучали виразні антиклерикальні мотиви, і це робило їх вельми небезпечними в очах церковної адміністрації. Наприклад, у “Викладі віри” (1412) він визнавав церковні зображення, але критикував їх за мальовничість, в якій віруючі шанують мистецтво, а не образ чи біблійний сюжет. Пропагуючи поклоніння єдиному Богові, він не схвалював пишного оздоблення храмів, надміру в них реліквій і мощів святих, коштовних чаш і різного начиння⁸. Головне місце у храмі має бути відведене проповіді Божого Слова і співу. У “Постилі” Гус нагадував про священну місію пастиря у здійсненні таїнств, але зазначав: якщо той впаде у смертний гріх, то не зможе чинити їх гідно. Реформатор виступив не лише проти симонії, а й проти платні за відправу таїнств (засудженої ще 23-м правилом Трульського собору у 691 р.); автор трактував багатство священників і ченців, набуте стяжательством, як “службу Мамоні, що отруїла... душі майже всіх християн... Звідки симонія, звідки це нескінченне чванство священників перед мирянами, звідки розпуста духовенства? Воістину – від цієї отрути” (Hus, 1866, 2, s.81). Гус засуджував пастирів за демонстрацію своєї привілейованості, пропонуючи карати священників за зловживання, а монастирі – позбавляти земельних володінь. Демократичний погляд на церковне життя автор доповнював і сміливішими тезами, пишучи у “Постилі” про необхідність публічної критики прелатів і застосування до них світських законів, а також про право мирян на читання Біблії,

⁷ А ще Гус увійшов в історію чеської культури як автор “Абетки” і підручника “Богемська орфографія”. Цей факт рання славістика визнавала як свідчення його можливої участі у редагуванні Біблії (її окремі книги перекладали у Чехії вже з середини XIII ст.). Чеський учений Й. Добровський відносив Гусові спочатку переклад, потім – лише ініціативу складання Шавгаузької Біблії; сучасні дослідники вважають реформатора хіба що автором додатку до неї з поясненням деяких правил чеського правопису.

⁸ Як член комісії з вивчення зцілень від релікварія з краплинами Крові Христової у Церкві св. Крові німецького містечка Бад-Виснак, Гус виявив фальсифікацію “чуда”. Деякі історики надають цьому факту особливого значення: Гусове викриття посилювало народний скепсис до Євхаристійних чуд (матеріалізації гостії та вина або зцілень від Святих Дарів).

релігійну освіту, слухання проповідей рідною мовою (свої пісні, вірші, частину творів Гус писав, а проповіді у Вифлеємській каплиці виголошував саме по-чеськи). Збереглися свідчення на користь визнання ним причащення мирян хлібом і вином⁹.

І все ж найуразливішою для курії виявилася головна богословська праця Гуса – трактат “Про Церкву” (1413), в якому він намагався осмислити причину духовної і моральної кризи Церкви, що призвела її до ганебної схизми. Цю причину він вбачав у папстві, котре, на його думку, цілком відійшло від еклезіології ранньої Церкви. Гус представив у трактаті свою візію істинної Церкви і закликав до її реставрації. Цей твір має неабияку текстуальну подібність до однойменного твору Вікліфа, оскільки опирається на спільний з ним богословський фундамент августинізму. Актуалізацією учень св. Августина про видиму і невидиму Церкву та призначення людини до спасіння або загибелі) празький гуманіст значною мірою торував шлях Лютерові. Водночас трактат Гуса відзначається ідейними запозиченнями з писань інших отців Церкви – св. Кипріяна, Амвросія Медіоланського, Йоана Златоуста, Ієроніма Стридонського, Григорія I Великого, Ісидора Севільського, Пасхазія та ін., а також католицьких богословів Бернарда Клервоського, Томи Аквінського, Вільяма Оккама й університетських мислителів, насамперед Марсилія Падуанського. Для трактату характерні посилення на їхні твори і численні цитати з Біблії.

Праця Гуса була публічною відповіддю колишнім однодумцям з університету, зокрема Станіславу зі Знойма, який схилився до ультрамонтанізму. Станіслав пов'язував містичне Тіло Христове з інститутом папства: у ньому св. Петро, владу якого уособлює папа, є князем апостолів, а дванадцять учнів – апостольською колегією, наслідуваною кардиналами. А отже, сутність Церкви полягає в єдності папи і кардиналів. Опіраючись на цей погляд, ще один опонент Гуса – Штефан із Пальча – у воявничій Церкві (земній спільноті християн, яка “воює” проти гріха) виокремив особливий статус Римської Церкви-Матері, котру охороняють папа і колегія кардиналів, обрані і освячені Самим Богом. У полеміці з празькими богословами, які фактично розвивали ідеї, закладені у буллі Боніфація VIII “Unam Sanctam” (1302), Гус заперечив цю еклезіологію¹⁰ за її невідповідність Біблії і святоотцівській традиції.

⁹ У “Гуситській хроніці” Лаврентій із Бржезової згадав про “невеличкий трактат” Гуса на користь причащення мирян під двома видами. Однак назву твору не вказав. (Див.: Лаврентій із Бржезової, 1962, с.26). А у написаній з гуситських позицій анонімній “Чудовій хроніці про Яна Жижку, дружинника короля Вацлава IV” вказано, що Гус звертався до теми Причастя під двома видами у своїх проповідях. (Див.: Гуситское движение в освещении современников, 1992, с.74). Насправді ж, до початку XV ст. у Західній Церкві ще не було офіційної заборони (законодавчо прийнятої лише Тридентським собором) на чашу для мирян. Та саме чаша стала головним символом гуситського руху, який вбачав свої традиції у ранньому християнстві. Певний час Гусові приписували лист до невідомого брата (“Лист до якогось священника”) без підпису і дати, віднесеного до його останніх днів перед стратою та вперше опублікованого у Нюрнберзі (1558). У листі з-поміж різних наставлянь нагадано “сповідання віри у Причастя в будь-якому виді Тіла і Крові Христа, щоб ті, хто дійсно покається в своїх гріхах, могли якнайчастіше причащатися”, тобто, йшлося фактично про всіх віруючих. Натомість, Ф. Палацький ще у XIX ст. визнав цей текст підробкою; сумнів у його автентичності висловили і видавці збірки Гусових листів, що вийшла у Лондоні 1904 р. На думку деяких істориків, суперечки про чашу набули загострення у гусизмі після поїздки до Великого князівства Литовського Ієроніма Празького, який виявив там збереження давньої традиції причащення у православних. Хоча вже Ян Міліч проповідував важливість чаші для мирян. А першим празьким священником, який у 1414 р. публічно вдався до цієї практики, був Якубек зі Стршибро, автор твору “Апологія причащення мирян під двома видами” (1415), котрого І. Пальмов вважав її головним промотором у Чехії (див.: Дювернуа, 1871; Пальмов, 1881, с.308–314).

¹⁰ У “Лист до Християна з Прахатіц” (1413) Гус визнав такий погляд на Церкву антихристовим: “Супутники антихриста застосовують фрази “свята римська церква” й “папа і кардинали” як взаємно заміновані... у цьому святому місці [Римі], де сидів святий [апостол Петро], найбільш благочестивий”. І далі:

Трактат складається з двох частин: богословської і полемічної. У першій автор розкрив різницю між земною Римською Церквою і Святою Церквою, яку заповів Христос. У другій частині Гус спростував головні теоретичні засади ультрамонтанізму, викладені праякими богословами у творі “Консиліум докторів” (1412), і відкинув висунуті проти нього звинувачення антипапи Олександра V і папи Григорія XII. Полемічна частина була конкретизацією попередніх теоретичних міркувань автора, доповненою історичними прикладами і подіями релігійного життя. В історичних паралелях Гус протиставляв системі папства Церкву давнього, ще не розділеного християнства.

Трактат починається нагадуванням про неминучий кінець світу, коли Христос прийде за Своєю Церквою, яку Він залишив на землі. І виявить, що вона – як і зазначено в апостольських посланнях – поділена на дві частини: “овець”, або обраних, і “козлів”, або відкинутих. Перша частина є справжньою Святою Церквою, яку утворюють обранці, наділені благодаттю Господа, яким Він уготовив вічність, друга – це люди, погрузлі у гріху та відкинуті Ним на вічний осуд. У земній реальності обидві частини становлять “змішане тіло”, але Главою першої є Христос, другої – антихрист. І Гус пропонує алегоричне визначення Святої Церкви: це “наречена Христа, яку Він викупив Своєю смертю, щоб вона була назавжди прославлена, без зморшок смертного гріха або плям прощеного гріха” (Hus, 1915, 1, р.2, 10). Господь настільки милостивий, що хоче спасіння кожному – нехрещеним дітям, язичникам, іудеям. І кожний може прийти до Христа. А призначені до спасіння, якщо вони не вчинили смертного гріха, не можуть відпасти від Божої ласки, яка тільки і робить їх членами Святої Церкви, “гідними наступниками апостолів”.

Водночас Вселенська Церква як містичне Тіло Христове складається з трьох “частин”: войовничої, що обіймає земну спільноту живих, які протистоять дияволу, сплячої – вона стосується душ, котрі страждають у чистилищі, і торжествуючої, члени якої вже спочивають у небесній вітчизні. Тут Гус майже дослівно повторює Вікліфа, засвідчуючи свою належність до схоластичної традиції. Для чеського мислителя Главою Вселенської Церкви – Свого Тіла може бути лише Христос, Який єдиний знає, хто призначений до вічності. Це саме ті, які через віру вибрали праведність і наслідують Христа. А не ті, що вибрали гріх, відкинувши благодать Богу – вони хоча й перебувають у Вселенській Церкві, насправді не є Церквою, а “умовною”, “тимчасовою” спільнотою. Перші служать Господу, другі – дияволу.

Далі Гус зосереджує увагу на войовничій Церкві, в якій співіснують обрані і приречені. Вона є спільнотою усіх християн, яких об’єднує одна віра і пропонована їм милість Божа, а не колегією папи та його помічників. Фундаментом такої Церкви є віра без жодного сумніву у правду Богу. Її джерело – істина Святого Письма. Віра є головною умовою належності до Церкви. Віра не зобов’язує вірити у писання святих або папських булл, якщо вони не ґрунтуються на Слові. Віра породжує всі добрі діла.

При цьому Гус викладає свою концепцію войовничої Церкви як “народу Божого”.

“тепер сидить людина на ім’я святіша, але насправді найгірша, найжорстокіша... найбагатша у світі... більша блудниця”, що зробила це місце “мерзотою запустіння” (Hus, 1920, s.164–168). У “Постилі” Гус пішов ще далі, назвавши Рим вершиною антихриста, в якому найбільше проявилися пороки гордині, блуду, лицемірства і жадоби симонії. Однак такі філіппіки на адресу папського двору періоду Великої Схизми були не в дивину: Матей з Янова та Якубек зі Стршибро також публічно називали антипапу Йоана XXIII антихристом. Водночас гучний конфлікт Гуса з папською курією зумовив приписування саме йому авторство трактату “Анатомія антихриста”, вперше опублікованого 1524 р. у Страсбурзі. Сучасна історіографія заперечує цю атрибуцію. За однією версією, трактат у першій третині XV ст. вийшов з кола таборитів, за іншою – є твором радикальніше налаштованого Яна Міліча, або компіляцією антипапських текстів Матея з Янова, Яна Міліча, Ніколая з Дрездена, Яна Гуса та ін.

Це – містичне Тіло Христове, котре є і духовним, і фізичним, має сакральну природу і зовнішню ієрархію. Її духовну сутність становить спільна віра християн і їхнє життя во Христі. Наявна у ній ієрархія є формою, що організує Церкву, допомагає їй здійснювати свої функції. Однак форма не може бути протиставлена сутності чи абсолютизована. Христос як уособлення Церкви та її Глава цілком здатний управляти нею і “вести її”. Натомість, папа та його помічники, будучи лише служителями Церкви, узурпували всю владу в ній та змагаються за владу земних володарів, яку відкинув Христос. Тому папи і кардинали є “умовною спільнотою”, що підтверджується багатьма сумнівними фактами. Серед них є грішники та еретики, невігласи і срібллюбці, що будуть вилучені Богом перед Його Судом зі Святої Церкви. Якщо ж папа чи кардинали слідуватимуть Божому Закону, то зможуть гідно виконувати свої пастирські обов’язки, не возвеличуючи себе над Церквою, а служачи усьому народу Божому.

Зрештою, Гус запитує: чи можна вважати Римську Церкву тотожною Вселенській Церкві? Їй відповідає: якщо перша визнає єдиним Главою на небі і на землі Христа, то вона є Святою, якщо ж віддає абсолютну владу над собою римському понтифікові, то, незалежно від місця своєї присутності, є не Христовою Нареченою, а вимислом богословів (“учених”)¹¹, що не має жодного підтвердження у Біблії і є “чудовиськом” із двома головами¹¹. Свята Церква об’єднує весь “народ Божий”, а папа і кардинали лише ведуть його по земному житті, наслідуючи у своєму служінні Христа.

Будучи видимою частиною Тіла Божого, войовнича Церква повинна мати свого земного главу, який у жодному випадку не може претендувати на абсолютну владу, оскільки “апостол Петро ніколи не був главою Вселенської Церкви”. І Гус закликає протиставити таким претензіям як явному зловживанню. Ба більше (як у Вікліфа): Церква взагалі може існувати без папи і кардиналів, як це засвідчує Біблія і раннє християнство. Гус не погоджується з церковним тлумаченням Євангелія (Мт. 16:18) – він стверджує, що слово “Камінь” стосується Самого Христа, а не св. Петра, тож влада “в’язати і прощати” гріхи належить лише Господу. Апостол Петро був першим пастирем Римської Церкви, в якій мав тимчасову владу. У войовничій Церкві його функції виконують наступні архієреї. Вони, з одного боку, рівні з папою своїми священством і ординацією, а з другого – повинні мати авторитет серед “народу Божого” і моральне право вважатися наступниками Петра (Hus, 1915, 9, pp.73–90).

Таким чином, у своєму трактаті Гус відтворював еклезіологію перших Вселенських соборів. Цим він, фактично, руйнував середньовічне католицьке вчення про Церкву, рішуче заперечуючи її теократичну структуру та імперський дух. Можна припустити: попри численні ересі, приписувані Гусу отцями Констанцького собору, саме трактат “Про Церкву” мав найбільше надихнути їх на винесення смертного вироку. Не випадково цей твір був ототожнений на соборі з ворожим католицькій вірі Кораном.

Проповіді Гуса чеською мовою, його критика Церкви і трагічна загибель стали певним поштовхом до народних заворушень XV ст. у Чехії, відомих в історіографії як гуситські війни, спричинені суспільно-економічним і культурним піднесенням за королювання Карла IV та реформаторськими ідеями Міліча з Кромержижа, Матея з Янова, Яна Гуса, Ієроніма Празького та ін. З огляду на ганебну поведінку малошанованого у Чехії імператора Сигізмунда I на Констанцькому соборі, що призвело до за-

¹¹ Автор заперечує також історичні аргументи ультрамонтаністів. Стосовно тези про “старшинство римського єпископа” Гус нагадував про давніші за Римську кафедру престоли в Єрусалимі та Антіохії, а щодо зверхності папи – покликався на східні патріархати, які так само є “Церквою”, але дотримуються соборного правління, визнаючи над собою лише Христові зверхність і владу (див.: Hus, 1915, 7, pp.63–65).

гибелі Яна Гуса, а також на протистояння гуманістичного крила чеської Реформації з німецьким єпископатом, гусизм набув виразного політичного і національного забарвлення. Ініційовані імператором і папою Мартіном V хрестові походи проти гуситів роздмухали збройну боротьбу у Чехії (гуситські війни, 1419–1434 рр.). Об'єднавши різні суспільні стани, гусизм поділився на радикальні і помірковані сили. Його радикальне ліве крило (таборити) не обмежилось антиімперськими гаслами, висунувши вимоги станової і майнової рівності. У своїх революційних настроях таборити дійшли до повного заперечення Церкви та утворення власних позацерковних громад, які наслідували принципи апостольського братерства. В актуалізації хіліастичних проповідей вони здійснили спробу побудови на горі Табор комуни – земного прообразу Царства Божого. Поміркований гусизм, репрезентований чашниками, або калікстинцями (лат. *calix* – чаша, чеськ. *Kališníci*) чи утраквістами (лат. *utraque species* – під двома видами), представив на розгляд Сигізмунду I “Чотири празькі статті” (1420), розроблені під час диспутів між симпатиками і противниками Реформації у Празькому університеті.

За цими статтями, Західна Церква мала визнати: 1) вільне проповідування у Чеському королівстві Слова Божого, як “наш Спаситель заповідав” (на підтвердження законності цього стаття була доповнена посиланнями на Біблію); 2) право всіх християн “відповідно до наказу Спасителя” на причащення під двома видами Тіла і Крові Божих (у статті не лише наводяться цитати з Біблії, а й згадуються апостольські постанови, рішення церковних соборів, тексти отців Західної Церкви); 3) відмову священників і ченців від майна і світської влади – за прикладом Христа та Його апостолів (теза про обов'язковість наслідування духовенством Христа підтверджена тут Біблією, святоотцівськими текстами і папськими буллами); 4) виходячи з Божого Закону і законів держави, що “дбає про порядок” – необхідність покарання світською владою тих пастирів, які вчинили смертний гріх, і тих, які погоджуються з грішниками, а також священників, що діють негідно, осквернюючи святу Церкву (вдаються до лихварства і симонії, беруть платню за церковні треби і виконання своїх духовних обов'язків); і кожний вірний християнин повинен їм протистояти¹². Йшлося фактично про вимоги, що мали усунути з церковного життя зловживання, відновити у ньому апостольські принципи, піднести значення Біблії у релігійному вихованні. Ці вимоги водночас обмежували станові привілеї німецького духовенства і всевладдя папської курії. Така програма реформ відповідала інтересам чеського дворянства і священства та заклала підґрунтя національної Церкви¹³.

Ян Гус був далекий від революційних гасел, тому поміркована програма чашників могла бути йому найближчою. Однак це можна лише припускати. Водночас, не викликає сумніву некоректність можливого ототожнення поглядів Гуса, який відображав засади ранньої чеської Реформації, з ідеологією гуситського руху в різних партіях,

¹² Текст пам'ятки див.: *Čtyři artikuly pražské*, 2011, s.42–43.

¹³ Під час Базельського собору, скликаного під тиском прихильників соборного руху, що наполягали на прийнятті на ньому реформаторських рішень, папська курія дійшла компромісу з чашниками у тексті “Празьких компактатів” (1433). Останні визнали впровадження у Церкві Чехії причащення під двома видами для мирян, свободу проповіді Слова Божого, котру можуть здійснювати тільки духовні особи, які при цьому мають поважати волю єпископів і папи. Документ підтверджував також підпорядкування духовних осіб світським законам, їх відмову від стяжательства та посягання на світську владу – адже життя пастирів має бути прикладом для віруючих. Натомість, залишалось незмінним право священників і ченців на володіння майном. Щоправда, вже у 1462 р., після повернення значної частини чашників у Католицьку Церкву, “Празькі компактати” були скасовані папою Пієм II. Гусити, що не погодились з цим, об'єднались у спільноту, або Єдноту чеських братів (чеськ. *Jednota bratrská*, лат. *Unitas Fratrum*), які через переслідування змушені були емігрувати до Пруссії та Польщі (тут після підписання Сандомирської угоди 1570 р. з лютеранами і кальвіністами набули громадянських прав).

що діяли за інших політичних і релігійних обставин. У своєму трактаті “Про Церкву” Гус дійсно проявив себе як вірний син Церкви, який лише осмислював її реформу, моральне відродження і подолання нею Великої Західної схизми. Його неприйняття папської супрематії як головної перешкоди на шляху до реформи поділяло тоді чимало католицьких мислителів, зокрема й самих учасників Констанцького собору. А головну причину трагічної долі Гуса варто шукати у політичних компромісах між імперськими і церковними колами тодішньої Європи.

Фактично майже вся історіографія першої половини ХХ ст. перебувала, а подекуди ще перебуває під впливом названих стереотипів – попри те, що вже до початку ХХ ст. науку поповнили розвідки, в яких спростовано низку міфів, пов'язаних з біографією і діяльністю Гуса. Відтак, сьогодні фіксуємо новий етап у розвитку гуситології, що розпочався у повоєнній славистиці після Другого Ватиканського собору й під впливом екуменічної візії церковної історії, сформованої фаховою католицькою і протестантською історіографією. Причому йдеться не лише про історико-богословські, а й про світські наукові студії, насамперед славистичні, які на зламі ХХ–ХХІ ст. звільнилися від опіки марксистської методології та звернулись до Гуса як церковного діяча і мислителя. Найбільш цікавими в сучасній славистиці є праці Матея Спінки, Ернста Вернера, Томаса Фуджа, Петера Гільча, Петра Яндейсека та ін.¹⁴

У новіших розвідках Гус представлений як священик, який не тільки уболівав за Церкву, а й передбачив ідеї, що їх сьогодні осмислює католицька думка під впливом *Aggiornamento*. Таку нову максиму сформулював папа Іван-Павло II у своєму “Зверненні Святого Отця до учасників Міжнародного симпозіуму, присвяченого Яну Гусу” у Римі 1999 р., наголосивши на важливості “більш точного визначення місця, котре посідає Ян Гус серед тих, хто прагнув реформи Церкви” (*Address of the Holy Father to an international symposium on John Hus 17 december 1999*). Таким чином папа схвалив діяльність екуменічної Комісії з вивчення богословської спадщини Гуса “*Husovská*”, створеної у 1993 р. на конгресі у Байройті (в Німеччині) і патронованої Празьким архієпископом Милославом Влком і головою Папської ради зі сприяння християнській єдності, кардиналом Ердвардом Кессіді.

Наслідком роботи Комісії за двадцять років стали серія видань і майже щорічні конференції. Нині в основному вивчається католицька реформаторська традиція у творчості Гуса і розкривається її міжцерковний потенціал. Дослідження стосуються богослов'я Гуса (особливо його еклезіології, повернутої до підвалин нерозділеного християнства, що близька деяким католицьким колам, Старокатолицькій, Православній і державній Англіканській Церквам). Також більш об'єктивно, без конфесійної упередженості аналізуються апологетичні твори Гуса, його етико-повчальні проповіді, епістолярна спадщина і філологічні студії (адже Гусу належить підручник з богемської орфографії). Діяльність Комісії підтримують і протестантські, і православні кола Чехії. Сьогодні у Гуситському музеї чеського міста Табор представлено ікону, на якій зображені мученики Ян Гус та Ієронім Празький. А Чесько-Словацька Православна Церква ініціює прилучення Гуса до лику святих.

Цей екуменічний етап у зверненні до постаті Гуса, звісно, ще потребує осмислення та узагальнення, але принаймні один важливий висновок уже можна зробити: сучасна гуситологія звільняється від романтизму, характерного для напівхудожньої популяристики, та має виразну тенденцію до більш відповідального опрацювання джерел і перевірки міфів. І це безперечний позитив.

¹⁴ Оцінку сучасної гуситології див.: Zdeněk, 2015, s.342–369.

Список посилань

- Бильбасов, В., 1869. *Чех Ян Гус из Гусинца. Письма Яна Гуса, выбранные Мартином Лютером*. Санкт-Петербург: Печатня В. Головина.
- Будилович, А., 1870. Не был ли православным человеком Иероним Пражский? *Христианское чтение*, 4, с.684–708.
- Вертеловский, А., 1872, 1873. История гуситов (до утверждения Базельских компактатов). *Труды Киевской Духовной Академии*, 3, с.74–110; 1, с.214–266, 2, с.114–239.
- Гильфердинг, А., 1868. Обзор чешской истории. В: Гильфердинг А. *Собрание сочинений*. Санкт-Петербург: Печатня В. Головкина, 1, с.347–412.
- Гильфердинг, А., 1871. *Гус. Его отношение к православной церкви*. Санкт-Петербург: Типография В. Майкова.
- Гуситское движение в освещении современников. Источники и материалы для практических занятий*, 1992. Москва: Издательство Московского университета.
- Дювернуа, А., 1871. *Станислав Зноемский и Ян Гус*. Москва: Университетская типография (М. Катков и К°).
- Елагин, В., 1848. Об “Истории Чехии” Франца Палацкогго. *Чтения в Обществе истории и древностей российских*, 7, с.1–44.
- Лаврентий из Бржезовой, 1962. *Гуситская хроника*. Москва: Издательство АН СССР.
- Лаптева, Л., 1978. *Русская историография гуситского движения (40-е годы XIX в. –1917 г.)*. Москва: Издательство Московского университета.
- Новиков, Е., 1859. *Гус и Лютер. Критическое исследование*. Москва: Университетская типография, 1, 2.
- Новиков, Е., 1848. Православие у чехов. *Чтения в Обществе истории и древностей российских*, 9, с.1–96.
- Палаузов, С., 1845. *Иоанн Гус и его последователи*. Москва: Оттиск из журнала “Москвитянин”.
- Пальмов, И., 1889. *К вопросу о сношениях чехов-гуситов с восточной церковью в половине XV в.* Санкт-Петербург: Типография Ф.Г. Елеонского.
- Пальмов, И., 1881. *Вопрос о чаше в гуситском движении*. Санкт-Петербург: Типография Ф.Г. Елеонского.
- Фелтлова, М., 2006. Ян Гус, или о жертве, правде и реформе орфографии. [online] Доступно: <http://www.radio.cz/ru/rubrika/progulki/yan-gus-ili-o-zhertve-pravde-i-reforme-ortografii> [Дата звернення 5 березня 2017]
- Флайшганс, В., 1916. *Ян Гус*. Перевод с чешского Е. Петровской. Москва: Типография Сабашниковых.
- Флоровский, А., 1935. *Чехи и восточные славяне. Очерки по истории чешско-русских отношений X–XVIII вв.* Прага: Práce Slovanského ústavu v Praze, 1.
- Цуп, О., 2017. *Вплив гусизму на Реформацію в Європі*. [online] Доступно: <http://r500.ua/vpliv-gusizmu-na-reformatsiyu-v-eyevropi/> [Дата звернення 1 березня 2017].
- Ястребов, Н., 1916. *Программа истории славянских народов*. Петроград: Типография А.В. Орлова.
- Address of the Holy Father to an international symposium on John Hus 17 december 1999*. [online] Accessible: https://w2.vatican.va/content/john-paulii/en/speeches/1999/december/documents/hf_jp-ii_spe_17121999_jan-hus.html [Дата звернення 12 березня 2017].
- Bartoš, F., 1947. *Čechy v době Husové 1378–1415*. Praha: J. Laichter.
- Bartoš, F., 1948. *Literární činnost M.J. Husí*. Praha: Vydala České akademie věd a umění.
- Bartoš, F., 1965–1966. *Husitská revoluce*, 1–2. Praha: Československá akademie věd.

Bidlo, J., Nejedlý, Z., eds., 1912. *Slovanstvo: Obraz jeho minulosti a přítomnosti*. Praha: J. Laichter.

Čtyři artikuly pražské (1420), 1844. In: F.Palacký, ed. *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*, 3. Praha: Kronberger i Řivnáč, s.213–216.

Dr. Martin Luthers Werke, 1930. *Kritische Gesamtausgabe. Briefwechsel*. Weimar: H. Böhlau Nachfolger, 2, 55. [online] Accessible: <<https://archive.org/stream/supplwerkebriefwecr0302luthuoft#>> [Дата звернення 12 березня 2017].

Flajšhans, W., 1900. *Literární činnost Mistra Jana Husi*. Praha: Nákladem České akademie věd a umění.

From Conflict to Communion. Lutheran-Catholic Common Commemoration of the Reformation in 2017, 2013. [online] Accessible: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/lutheran-fed-docs/rc_pc_chrstuni_doc_2013_dal-conflitto-alla-comunione_en.html [Дата звернення 12 березня 2017].

Historia et monumenta Johannis Hus atque Hieronymi Pragensis [...], 1715. Norimbergensem: Ioannis Montani et Ulrici Neuberi, 2, p. 227.

Hus J., 1866. O šesti bludích. In: *Mistra Jana Husi sebrané spisy české*, 3. Prague: Vydal K.J. Erben, s.212–240.

Hus J., 1866. Postilla. Vyloženie svatých čtení nedělních. In: *Mistra Jana Husi sebrané spisy české*, 2, Prague: Vydal K.J. Erben, ss.1–427.

Hus J., 1915. *The Church*, 1–2, 7, 9. Translation from Latin by D.S. Schaff. New York: Charles Scribner's Sons.

Krofta, K., 1946. *Duchovní odkaz husitství*. Praha: Svoboda.

Kubala, L., 2011. *Přemyslovské a lucemburské právní dokumenty*. Praha: Bankovní institut vysoká škola.

M. Jan Hus, 1920. Křišťanoviz Prachatic rektorovi university [...] (1413, Mar.–Apr.aute 25?). In: *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*. Prague: Vydal V. Novotný, s.164–168.

Nejedlý, Z., 1946. *Hus a naše doba*. Praha: Svoboda.

Palacký, F., 1925. *Doba Husova*. Praha: Světová knihovna.

Palacký, F., 1940. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, 1–3. Praha: Vydavatel František Strnad.

Sedlák, J., 1915. *Mistr Jan Hus*. Praha: Dědictví sv. Prokopa.

Sousedík S., 2015. K Pospíšilovu článku o Janu Husovi a transsubstanciaci. *Theologica*, 2, s.323–339.

Sousedík, S., 1998. *Učení o eucharistii v díle M. Jana Husa*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad.

Spinka, M., 1968. *John Hus: A Biography*. Princeton: Princeton University Press.

Tomek, V., 1898. Hus protivil se arcibiskupu a papeži. Odsouzení jeho v Kostnici. Jan Hus. Rozepře o spisy Wiclefovy až do koncilia Pisanského. In: *Děje království českého*. Praha: Nakladatel Fr. Řivnáč, s.181–189.

Vom Konflikt zur Gemeinschaft. Gemeinsames Lutherisch-Katholisches Reformationsgedenken im Jahr 2017, 2013. Leipzig: Druckhaus Köthen GmbH & Co.

Vooght de P., 1960. *L'hérésie de Jean Huss*. Louvain: Publications universitaires de Louvain.

Zdeněk, V., 2015. The Interpretation of Jan Hus from the Beginning through the Enlightenment. In: F. Šmahel, in cooperation with O. Pavlíček, eds. *A Companion to Jan Hus. Brill's Companions to the Christian Tradition*, 54. Turnhout: Brill, pp.342–369.

References

Address of the Holy Father to an international symposium on John Hus 17 december 1999, 1999. [online] Available at: https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1999/december/documents/hf_jp-ii_spe_17121999_jan-hus.html [Accessed 12 березня 2017]

Bartoš, F., 1947. *Bohemia at the time of Hus 1378–1415*. Praga: J. Laichter. (In Czech)

Bartoš, F., 1947. *Literary activity by M. J. Hus*. Praga: Vydala Cheshke akademye nauk y yskusstva. (In Czech)

Bartoš, F., 1965–1966. *Hussite Revolution*, 1–2. Praga: Cheshoslovenska akademye nauk. (In Czech)

Bidlo, J. and Nejedlý, Z., eds., 1912. *Slavicity: A picture of its past and present*. Praga: J. Laichter. (In Czech)

Budylovych, A., 1870. Was not Hieronymus of Prague an Orthodox person? *Christian reading*, 4, pp.684–708. (In Russian)

Byl'basov, V., 1869. *Czech Jan Hus from Gusinets. The letters of Jan Hus, selected by Martin Luther*. Sankt-Peterburh: Pechatnya V. Holovyna. (In Russian)

Cup, O., 2017. *The Impact of Hussitism on the Reformation in Europe*. [online] Available at: <http://r500.ua/vpliv-gusizmu-na-reformatsiyu-v-yevropi/> [Accessed 1 March 2017] (In Ukrainian)

Dr. Martin Luther's works, 1930. *Critical Complete Edition. Correspondence*, 2, 55. Weimar: H. Böhlau Nachfolger. [online] Available at: <https://archive.org/stream/supplwerkebriefwecr0302luthuoft#> [Accessed 12 March 2017]. (In German)

Dyubernua, A., 1871. Stanislav Znoemsky and Jan Hus. Moskva: Unyversytetskaya tipohrafiya (M. Katkov y K°). (In Russian)

Elahyn, V., 1848. About the "History of the Czech Republic" by Franz Palacki. *Readings in the Society of the Russian History and Antiquities*, 7, pp.1–44. (In Russian)

Feltlova, M., 2006. *Jan Hus, or about the victim, the truth and the reform of spelling*. [online] Accessible: <http://www.radio.cz/ru/rubrika/progulki/yan-gus-ili-o-zhertve-pravde-i-reforme-orfografii> [Accessed 5 March 2017] (In Russian)

Flajähans, W., 1900. *Literary activity by Master Jan Hus*. Praga: Nakladem Cheshke akademye nauk y yskusstva. (In Czech)

Flajshhans, V., 1916. *Jan Hus*. Translation from the Czech by E. Petrovskaya. Moskva: Tipohrafiya S.Sabashnykova. (In Russian)

Florovskiy, A., 1935. *Czechs and Eastern Slavs. Essays on the History of Czech-Russian relations X–XVIII centuries*. Praga: Prace Slovanskego ustavu v Praze, 1. (In Russian)

Four Prague Articles (1420), 1844. In: F. Palacký, ed. *The archive of Czech old written monuments of Czech and Moravian*, 3. Praga: Kronberger i Rivnac, pp.213–216. (In Czech)

From Conflict to Communion. Lutheran-Catholic Common Commemoration of the Reformation in 2017. [online] Accessible: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/lutheran-fed-docs/rc_pc_chrstuni_doc_2013_dal-conflitto-alla_comunione_en.html [Accessed 12 March 2017].

From conflict to community. Common Lutheran-Catholic Reformation commemoration in 2017, 2013. Leipzig: Druckhaus Köthen GmbH & Co. (In German)

Hus, J., 1866a. About six laughs. In: *Master Jan Hus's Czech collected works*, 3. Praga: Vydal K. J. Erben, pp.212–240. (In Czech)

Hus, J., 1866b. Postilla. Explanation of Holy Sunday readings. In: *Master Jan Hus's Czech collected works*, 2. Praga: Vydal K. J. Erben, pp.1–427. (In Czech)

Hus, J., 1915. *The Church*, 1–2, 7, 9. Translation from Latin by D. S. Schaff. New York: Charles Scribner's Sons.

Hussite Movement in the coverage of contemporaries. Sources and materials for practical classes, 1992. Moskva: Izdatel'stvo Moskovskoho unyversyteta. (In Russian)

Hyl'ferdynh, A., 1868. Review of Czech History. In: Hyl'ferdynh, A. *Collected works*.

Hyl'ferdynh, A., 1871. *Hus. His attitude towards the Orthodox Church*. Sankt-Peterburh: Tipohrafiya V. Majkova. (In Russian)

Krofta, K., 1946. *The spiritual link of the Hussites*. Praga: Svoboda. (In Czech)

Kubala, L., 2011. *Premyslov and Luxembourg legal documents*. Praga: Bankovny nystitut vysoka shkola. (In Czech)

Lapteva, L., 1978. *Russian historiography of the Hussite Movement (40s of the 19th century –1917)*. Moskva: Izdatel'stvo Moskovskoho unyversyteta. (In Russian)

Lavrentyj yz Brzhezovoj, 1962. *The Hussite Chronicle*. Moskva: Izdatel'stvo AN SSSR. (In Russian)

M. Jan Hus, 1920. Krist'anoviz Prachatic Rector of the University [...] (1413, Mar.–Apr.aute25?) In: *M. Jan Hus's correspondences and documents*. Praga: Vydal V. Novotný, pp.164–168. (In Czech)

Nejedlý, Z., 1946. *Hus and our time*. Praga: Svoboda. (In Czech)

Novykov, E., 1859. *Hus and Luther. Critical study*, 1–2. Moskva: Unyversytetskaya tipohrafiya. (In Russian)

Novykov, E., 1859. Orthodoxy at Czechs. *Readings in the Society of the Russian History and Antiquities*, 9, pp.1–96. (In Russian)

Pal'mov, Y., 1889. *The question about the bowl in the Hussite Movement*. Sankt-Peterburh: Tipohrafiya F.H. Eleonskoho. (In Russian)

Pal'mov, Y., 1889. *To the question of the relations of the Czech-Hussites with the Eastern Church in the half-fifteenth century*. Sankt-Peterburh: Tipohrafiya F.H. Eleonskoho. (In Russian)

Palacký, F., 1925. *The time of Hus*. Praga: Svetova knygovna. (In Czech)

Palacký, F., 1940. *The History of the Czech nation in Bohemia and Moravia*, 1, 3. Praga: Vydavatel František Strnad. (In Czech)

Palauzov, S., 1845. *John Hus and his followers*. Moskva: Ottysk yz zhurnala "Moskvytyany". (In Russian)

Sankt-Peterburh: Pechatnya V. Holovkyna, 1, pp.347–412. (In Russian)

Sedlák, J., 1915. *Master Jan Hus*. Praga: Nasledie sv. Prokopa. (In Czech)

Sousedík S., 2015. To Pospíšilov's article about John Hus and transubstantiation. *Theologica*, 2, pp.323–339. (In Czech)

Sousedík, S., 1998. *Learning about the Eucharist in the works of M. Jan Hus*. Praga: Nakladatelstvy Vyshegrad. (In Czech)

Spinka, M., 1968. *John Hus: A Biography*. Princeton: Princeton University Press.

The History and Monuments of John Hus, and Jerome of Prague [...], 1715. Norimbergensem: Ioannis Montani et Ulrici Neuberi, 2, p.227. (In Latin)

Tomek, V., 1898. Hus challenged the Archbishop and the Pope. His conviction in Constance. Jan Hus. Discusses the writings of Wycliffe to the Council of Pisa. In: *It's happening in the Kingdom of Bohemia*. Praha: Nakladatel Fr. Řivnác, pp.181–189. (In Czech)

Vertelovskij, A., 1872, 1873. The history of the Hussites (before the approval of the Basel compacts). *Works of the Kyevan Theological Academy*, 3, pp.74–110; 1, pp.214–266, 2, pp.114–239. (In Russian)

Vooght de P., 1960. *The heresy of Jan Hus*. Louvain: Publications universitaires de Louvain. (In Dutch)

Yastrebov, N., 1916. *Program of the History of the Slavic peoples*. Petrohrad: Typohrafyya A.V. Orlova. (In Russian)

Zdeněk, V., 2015. The Interpretation of Jan Hus from the Beginning through the Enlightenment. In: F. Šmahel, in cooperation with O. Pavlíček, eds. *A Companion to Jan Hus. Brill's Companions to the Christian Tradition*, 54. Turnhout: Brill, pp.342–369.

THE PERSON OF JAN HUS IN THEOLOGICAL DISCOURSE: MODERN VIEW

Viktoriya LYUBASHCHENKO

*Ukrainian Catholic University
17, Svetsitskoho Str., Lviv, 79011
Department of Church History
e-mail: doc_lub@ukr.net*

Abstract

Background: The 500th anniversary of the Reformation, which the whole world and Ukraine celebrated in 2017, has brought to the scientists attention to the outstanding historical figures of the 15th and 17th centuries, their heritage and their role in preparing and conducting of the church reforms. The Czech humanist Jan Hus occupies a special place among the European reformers. His personality in recent decades has been reinterpreted in the world historical and theological literature. His works are the subject of close study in the context of the modern ecumenical understanding of the Reformation.

Purpose: The purpose of the author's analysis is to compare different scientific approaches in the study of the activities and creativity of Jan Hus, which were worked out in Slavic studies of the 19th and first half of the 20th centuries, as well as those proposed by modern Hussitology. The main attention is paid to the theological works of Jan Hus, especially his treatise "The Church" Their study showed: the Czech humanist sought to reform the Western Church based on its return to the ecclesiology of undivided Christianity, its collegiate management. In his review of the role of the papacy, Hus did not accept the concept of ultramontance.

Results: According to the author, it is doubtful the possible identification of the views of Jan Hus, which reflected the problems of early Czech Reformation, with the ideology of the Hussite movement in different, especially radical, parties operating in other political and religious conditions. In their treatise "The Church", a Czech humanist showed himself as a faithful son of the Church, striving for its reform and moral rebirth. Many Catholic thinkers, including members of the Constants Council, then shared his rejection of papal supremacy as the main obstacle on the way to reform. The main reason for the tragic fate of Huss should be sought in political compromises between the imperial and ecclesiastical circles of the then Europe.

Based on analysis of the Hus's works, the author supported a new ecumenical vision of the heritage of Jan Hus, which is offered by modern researchers, working, in particular, within the framework of the scientific program "Husovská".

The article focuses on new studies of the legacy of Jan Hus proposed by ecumenical studios.

Key words: Jan Hus, Reformation, Church reform, ecumenical studies.

Стаття надійшла до редколегії 01.09.17
Прийнята до друку 20.09.17